

D • N

12/2 1951

Vetenskapsmännens villkor

Under åren närmast efter kriget var kravet på "vetenskaplig upprustning" en slagkraftigt paroll. Åtskilligt blev också gjort: nya professurer och andra vetenskapliga lärarbefattningar inrättades, betydande summor ställdes till förfogande för forskningsråd inom skilda områden, ökade anslag gavs till materiel och byggnader, staten inskred till hjälp åt de förut privata, med universitetet ur vetenskaplig synpunkt likställda högskolorna. I fråga om vetenskapsmännens och särskilt professorernas ekonomiska villkor har däremot endast obetydliga, mot inflationen ej alls svarande höjningar genomförts. Även om man utgår från att den allmänna utjämning som sker genom att de lägre inkomstagarna bevarar eller höjer sin standard, medan de högre får sina villkor försämrade genom inflation och skärpta skatter, måste i någon mån försämrade vetenskapsmännens ställning, är det ostridigt att försämringen här varit särskilt påtaglig, att forskarnas materiella villkor eftersatts i förhållande till andra grupper.

En politik som — för att ta den närmast till hands liggande jämförelsen — kraftigt ökar antalet lärostolar, men samtidigt väsentligt sänker reallönerna är inte rimlig, det lär man kunna vara ense om. På detta sätt blir professurerna sämre besatta, och professorernas möjlighet att effektivt ägna sig åt forskning och undervisning förminskas. Det är emellertid just denna politik som bedrivits. Den har accentuerats därigenom att expansionen i fråga om lärostolar o. dyl. skedde vid en tid då det ansågs vara gott om pengar — lönefrågan sköts på framtiden, och när denna framtid kom hade av kända skäl kravet på sträng sparsamhet trätt i stället för den på överdriven optimism byggda generositeten under de första efterkrigsåren.

Grundläggande för debatten är de betänkanden som Sveriges professorers förening på sommaren 1948 avgav till lönekommittén för universitet och högskolor. Blott några få moment i den klarläggande framställningen kan här beaktas. För universitetsprofesso-

erna beräknades sänkningen av reallönen mellan 1926 (då en lönereglering genomfördes) och 1948 vara över 20 procent; om hänsyn tas till den skärpta beskattningen blir procentsiffran avsevärt högre. Det påpekades att vetenskapsmännens studieutgifter i relation till den sedermera förvärvade inkomsten var så höga att i praktiken nästan endast studerande från någorlunda välsituerade familjer kunde ägna sig åt forskning; grupperades professorerna efter faderns yrkesklass var hantverkare och arbetare så gott som orepresenterade, och gruppen lägre tjänstemän utgjorde blott 4–5 procent. Det kan "inte vara lyckligt för samhället", förklarade föreningen, "att rekryteringen av professorskåren kommit att snedvridas av ekonomiska skäl. Tillgången på högkvalificerade intellektuella krafter är ingalunda så stor att man kan underlåta att rekrytera professorskåren på bredast möjliga bas." En av föreningen gjord utredning visar att en del professorer — främst medicinare och närmast teknologer — har stora biinkomster, men att flertalet har ringa inkomster av denna art. En tredjedel av professorskåren nådde vid denna tid inte upp till biförtjänster på över 3.000 kr., och detta gällde omkring hälften av humanisterna, naturvetarna och teologerna.

Den nyss nämnda lönekommittén för universitet och högskolor avgav sitt huvudbetänkande i oktober 1949. Rent lönemässigt föreslogs höjningar som visserligen inte innebar en återställelse av den tidigare reallönen, men som likväl av professorerna kunde betecknas som ett godtagbart provisorium "för de närmaste åren" — "under förutsättning av väsentligen oförändrat penningvärde och väsentligen oförändrad allmän reallönenivå". Beträffande biinkomsterna betonade kommittén att en del arbete vid sidan av tjänsten borde tillåtas och i många fall kunde vara till fördel för tjänstens skötande; man ifrågasatte emellertid vissa föreskrifter, som skulle säkra att "normal daglig arbetstid" ägnades tjänsten. På denna punkt yttrade professorsför-

eningen — till synes med starkt fog — att flertalet bisysslor ganska direkt sammanhänge med det vetenskapliga arbetet och att intensitet i forskning kunde tryggas blott genom personlig ambition, inte genom några regler om vistelse på tjänsterummet under bestämda tider.

Lång tid och många framstötter hade behövts för att en utredning om vetenskapsmännens löner skulle komma till stånd. Då utredningen väl förelåg har samma tveksamhet framträtt. Lönekommitténs förslag framlades inte år 1950, beroende på dess sammanhang med andra lönefrågor; i en proposition anfördes dock att förslaget "beräknas kunna föreläggas 1951 års riksdag". Så har dock inte skett och kommer enligt bestämda uppgifter inte att ske; blott en provisorisk förbättring har ställts i utsikt från den 1 juli i år. Denna handläggning av professorernas lönefråga innebär att forskarna ställts i sämre läge än andra motsvarande ämbetsmannagrupper, att deras reallöner kontinuerligt minskas och att vetenskapens villkor försämrats både i fråga om det nu bedrivna arbetet och

i vad gäller rekryteringen för framtiden.

Enligt Sveriges professorers förenings tryckta verksamhetsberättelser har åtminstone vid ett tillfälle diskuterats "lämpligheten av att genom pressen få till stånd en offentlig debatt om professorernas lönefråga". "Det har emellertid", heter det vidare, "i nuvarande läge framstått såsom klokare att undvika publicitet i frågan." Denna "klokhet" innebär, mänskligt att döma, att man är rädd för att en offentlig debatt, igångsatt av professorerna, skall irritera de styrande och därför skada i stället för främja den goda sak det här gäller. Det är en "klokhet" med vilken en tidningsman ofta kommer i beröring; den visar den fruktan för och undfallenhet mot regeringen som blir en följd av maktkoncentrationen under en lång följd av år hos ett till monopolism strävande statsparti. Det bör därför sägas att denna artikel inte är inspirerad av Sveriges professorers förening, snarare tvärtom. Men tendensen att blicka de härskande genom tystnad bör inte segra, på detta lika litet som på något annat område.